

KÖNYVESPOLC

PÉTER LÁSZLÓ:

József Attila Szegeden

József Attila születésének századik évfordulóját ünnepeltük. Szakfolyóiratokban, napilapokban, tévé- és rádióműsorokban, internetes portálokon találkozhatunk – a természetesen különböző színvonalú és szemléletű – megemlékezésekkel. A Szegedi Tudományegyetem jogelődjének (JAIE) névadójáról – különösen Szegedhez fűződő viszonyáról, helyi kapcsolatairól – a szegedi időszaki kiadványok (Tiszatáj, Szeged, Szegedi Műhely) is megemlékeztek. Ezekhez a városban működő Bába Kiadó is csatlakozott, amely – ismét – megjelentette Péter László József Attila Szegeden című könyvét. A tanulmány először 1955-ben, költőnk születésének ötvenedik évfordulóján látott napvilágot az Irodalomtörténet című szakfolyóirat hasábjain, és – mintegy önálló kiadványként – különnyomatban is.

A Szőregen élő Péter László nyugalmazott egyetemi tanár immár hosszú évtizedek óta foglalkozik – a szegedi klasszikusok (Juhász Gyula, Móra, Tömörkény) életművének búvárolásán túl – József Attilával: kortársaival, barátaival, napvilágot emeli a környezettel, művészi és emberi sorsának alakulásával, fejlődésével. Külön könyvben dolgozta föl Csongrád megye (szegedi, makói, vásárhelyi) kapcsolatait, s a vele foglalkozó írásainak gyűjteményét közel négyszáz oldalas kötetben adta ki (József Attila nyomában. Bp. 2000.).

A könyv első egységéből – eléggé hosszan és alaposan – Szeged 1920-as évekbeli társadalmi, kulturális és politikai életét ismerhetjük meg. A városban két jelentős napilap jelent meg: a jobboldali keresztény-nemzeti ideológiát harcosan, agresszív megnyilvánulásokkal hirdető Szegedi Új Nemzedék és a liberális, ellenzéki orientációjú Szeged. Az előbbibe névtelen, nem igazán irodalmi jelentőségű (mára mindenetre elfeledett) publicisták írtak, míg az utóbbinak állandó szerzője – vezércikk- és tárcírája – volt Móra Ferenc és Juhász Gyula, vagy a szegedi helyi irodalmi életben közkedvelt Vér György, Czímer Károly, Lengyel Vilma, Tonelli Sándor és Cs. Sebestyén Károly. A szegedi munkásmozgalom társadalmi hátterét, bázisát – szemben a sztereotípiával – nem a gyári munkásság adta, hanem a kisiparos réteg, amelynek létszáma nagyjából megegyezett a gyári munkásságával. A városban működött a szociáldemokrata párt, amely kulturális tevékenységen (eszperantista csoportok és munkásszínházi körök létrehozásán) túl a bérharcokba is bekapcsolódott (sztrájkok szervezésével), továbbá illegálisan tevékenykedtek a kommunisták is.

József Attila költői pályája Szegeden indult. Makói gimnazista éveiből ismert pártfogói – Espersit János, Galamb Ödön, Juhász Gyula – aján-

lására és közbenjárására szegedi lapok közölték verseit, s szerepelt az 1922-ban megjelent Lírai antológia szegedi költők verseiből című gyűjteményben is. A kötet szerzői Aknai István, Anzelm Károly, Borus Béla, Hajdú László, Homályos Ferenc, Keck József Gáspár, Némedy Gyula, Rózsa Imre, Szépkúti Miklós, Telcs Máté László és Ungvári László voltak még.

Mindegyikük életútját, irodalmi kapcsolatait bemutatja Péter László. Homályos Ferenc később Hont Ferenc néven színházelméleti szakíró, esszéista lett, Berczeli Anzelm Károly termékeny dráma- és prózaíró, aki szegedi ifjúkorát Előjáték című regényében örökítette meg. Szépkúti – eredeti nevén Schönbrunn – Miklós csodagyerekként indult: már tizenévesen halmozelméleti és felsőbb matematikai értekezéseket publikált. Három könyve jelent meg, azonban ígéretes pályája megtört: súlyos tudathasadás állt be nála, megzavarodott elmével járta az utcákat, és mindenkinek bemutatkozott. Innen eredt gunyveve is, amely „az udvarias Szépkúti” volt.

József Attila legérdekesebb szegedi barátja és költőtársa Kormányos István volt, aki az antológiában Aknai István néven közölt verseket. Ő írta az első méltató kritikát József Attila első kötetéről, az 1922-ben kiadott Szépség koldusáról a szegedi Csönd című irodalmi folyóirat 1923 márciusi számában. Köriük több folyóiratot adott ki (Mécs, Csönd), vagy tervezett megjelentetni (Igen). Kormányos életéről, irodalmi, jogászai és besúgó működéséről Péter László csak a közelmúltban írt részletesen (Magyar Nemzet, 2005. április 9. 24–25.).

István (1903–1978) Kormányos Benő dúsgazdag ügyvéd, közéleti szereplő, Bethlen-párti városi törvényhatósági bizottsági tag egyetlen fia volt. Elkényeztetett gyermek volt, a gimnáziumot a piaristáknál fejezte be, s egy botránya miatt a szegedi egyetem jogi karáról is eltávolították, s a hódmezővásárhelyi jogakadémián szerzett képesítést. Ez a botránya – amelyért fölfüggesztett egy hónap fegyházbüntetést kapott – 1922 karácsonyán történt, amikor egy barátjával részegen megzavarták a rókusai templom éjfél miséjét. Ez az eset ihlette József Attila (Makón, 1923. február 23-án írt) Sacreilegium című versét: „Mint vad, részeg legény, kit mámorában / Templomba visznek ördögös borok / S kurjongatván a Szűzhöz ott galádan, / Felé ölelni vágyva kujtorog.”

Hont Ferenc így írt Kormányosról: „Juhász Gyula és Ady példájára a mi nemzedékünkben is a költői hitválatához elengedhetetlennek látszott a borivás. Attila nem ivott, vagy legalábbis keveset, és határozottan elítélte, hogy a versírást szétválaszthatatlanul összekapcsoltuk a kiskocsmai borozgatással. Erről különben későbbi versében, az *Ars poeticában* eltűnően nyilatkozik. A legduhajabb borivó köztünk Kormányos István volt,

aki szerencsétlenségére nem is bírta a hort. Gyakran fényes nappal részegen tántorgott az utcán, és csak boros fővel írt verset. Karácsony estéjén részegen betért a rókusai templomba, ahol botrányt csinált.”

Kormányos István később, az 1950–1960-as években – Mauser, később Mannlicher fedőnéven – jelentéseket írt az állambiztonsági szerveknek: barátságáról és egykori középiskolai osztálytársáról, Bálint Sándorról. Sőt! Amikor az idős néprajztudóst – nyugalmazott egyetemi tanárt, egykori nemzeti-gyűlési képviselőt – 1965-ben izgatás vádjával perbe fogták (majd fölfüggesztett hat hónap börtönbüntetésre ítélték), a gyanútlan Bálint Sándor, őt – mint régi, bizalmas barátját – kérte föl védőjéül.

József Attila 1923. május 20-án részt vett a Juhász Gyula negyedszázados írói jubileumára Szegeden rendezett megemlékezésen, a magyar költészet akkor élő legnagyobbjaival: Kosztolányival, Babitscsal, Szabó Lőrincsel. (A Juhászt ünneplő nagy létszámú írókompániát közismert csoportkép is megörökítette.) 1924 szeptemberében iratkozott be a Szegedi Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem bölcsészettudományi karára. Irodalomtörténetet Dézsi Lajosnál, filozófiatörténetet Bartók Györgytől, finnugor nyelvtudományt Mészöly Gedeontól, francia művelődést és irodalmat Lóth Bélánál, néprajztot Herrmann Antalnál hallgatott. De vett föl kevésbé bölcsész irányultságú tárgyakat is: Ortavy Rudolfnál (Az anyag korpuszkuláris elmélete) vagy Kiss Árpádnál (Az atomok és molekulák szerkezetéről). És természetesen tanára volt Horger Antal is. Politikailag közömbös, nagy műveltségű egyetemi tanár volt, akit kései és rossz házassága tett ingerültté, elviselhetetlen természetűvé. Feleségével való egyik dulakodása odáig fajult, hogy asszony pisztollyal rálőtt.

Péter László könyvből megtudjuk, hogy a Szeged 1925. március 25-i számában megjelent Tiszta szívvel című verse miatt a jobboldali Szegedi Új Nemzedék több cikkben is elégteltelt követelt. Állítólag ez is hozzájárult ahhoz, hogy a liberális lapot 1925 áprilisának első napjaiban betiltották. Március 30-án Horger Antal, előadása után, magához hívatta József Attilát és közölte vele saját – tehát nem az egyetem vagy a kar vezetésének, hivatalos testületeinek – véleményét. (Tehát nem beszélhetünk szó szerinti eltanácsolásról.) Erre az önértékében és költői-művészi öntudatában megsértett költő elhagyta az egyetemet, s nem sokkal később Szegedet is. Bécsben folytatta tanulmányait.

József Attila költészetébe szegedi helyszínek, emberek, szavak, események, jelenetek, motívumok kimutathatóan beépültek. Szegeden jelentek meg első kötetei (Szépség koldusa. 1922. és Nem én kiáltok. 1924.). A városban gondolkodott, járta az utcákat, találkozott a barátaival. Péter László könyve – megírása után fél évszázaddal is élvezetes olvasmányként – ezt a „szegedi” József Attilát mutatja meg nekünk, s hozzá közel hozzánk.

(Bába Kiadó. Szeged 2005.)

Miklós Péter

A Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle

A recenzens éppen hozzáfogva kedves (választott) megyéje folyóiratának ismertetéséhez, amikor annak 2005/3. számában szemébe ölik a főszerkesztő írásának címe: „A Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 40 évéről”. Németh Péter régész, történész hiteles és érdeklődés, színes és szellemes képet rajzol az elmúlt négy évtizedről. Nem véletlenül, hiszen maga is, szinte a kezdetektől ott bábáskodott a születés körül, részt vállalt a gyermekkor felnevelő munkájából, és mindvégig aktív munkatársra volt a lapnak. Éppen egy éve olyan jeles tudósok után vette át az évnegyedes folyóirat irányítását, akik a honismereti mozgalomnak is meghatározó személyiségek voltak. Az alapító-főszerkesztő Hársfalvi Péter az induláskor a Bessenyei György Tanárképző Főiskola történelem tanszékét vezette, s polihisztor volt a társadalomtudományoknak. Vonzóan színes egyénisége, szelleme, közösségteremtő képessége révén műhelyt tudott teremteni a lap köré. Az induláskor egyetlen szellemi műhely volt ez Szabolcsban és a szatmár-beregi tájon, ahová a kultúra, a tudomány és a művészet munkatársai összegyűlhetek. Hársfalvi Péter volt a kovász, a kibontakozás elindítója, amíg csak a lap elérte önmozgását. Tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halálának tragédiája is e laphoz köthető, vélik sokan, e sorok írója is, hiszen tanúja volt Hársfalvi Péter „tévedésének”, amikor a kornak megfelelő „éberség hiánya” miatt a lap hasábjain (az 1984. évi 4. számban) megjelenhetett egy olyan dokumentum, amely a szovjet és román katonák 1944. évi erőszakoskodásait jegyezte fel az elfoglalt (és nem „felszabadított”) magyar területeken.

A következő főszerkesztő, Mező András nyelvész személvé jelentette a jogfolytonosságot. A honismereti-helytörténeti munkának jelentős, kitértetett alakja volt ő is. Mivel a két főszerkesztő 19–19 évig irányította a lapot, ragadjuk meg az alkalmat, hogy a jelenlegi főszerkesztőnek is kívánjunk legalább ennyi időt, s a folyóiratnak újabb tartalmas 40 évet.

Visszatérve a 2005. év számaihoz, rögtön szemünkbe ölik az a jól bevált szerkesztői gyakorlat, hogy a XI. évfolyam is közli a jeles évfordulók alkalmából tartott tudományos tanácskozáson felolvasott előadások szövegét. A 2005/1. számban található a 2004. október 7-én Nyíregyházán „Az újraolvasott Móricz” című konferencián elhangzott értekezéseket. Az író születésének 125. évfordulóján nyíregyházi, miskolci, budapesti, fehérgyarmati, ungvári irodalomtörténészek mai szemmel, az irodalomelmélet új megközelítési módszereivel értelmezték újra a Móricz-i életművet, legalábbis annak egyes aspektusait. (Más kérdés, hogy a recenzens több esetben nem ért egyet az újraolvasásból levont következtetésekkel, de ez nem tartozik ide.) A hét – egyébként értékes tartalmú és élvezetes megírt – tanulmányból a nagybányai Balogh Béla levéltáros „A történészkedő Móricz Zsigmondról” című hozzászólását említjük külön is. Az 1908-ban megjelent Borovszky-monográfia Szatmár megyét ismertető kötetébe az író ugyanis

két fejezetet írt. Az egyik a „Szatmár vármegye népe”, mely a monográfia legsikerültebb részét alkotja. Emellett Nagybánya története és a XX. századba lépett város társadalmi és művelődési életét bemutató fejezet is az ő munkájáéként került a kötetbe, és „a feladatot sikeresen oldotta meg”. Ezek szerint Móricz történeti vénával is rendelkezett, nem véletlenül lett Erdély-trilógiája a magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb alkotása.

Ugyanebben a számban találkozhatunk egy hiánypótló vállalkozással, vagyis annak első részével. *Babosi László* könyvtáros kezdi meg ugyanis Ratkó József életét és működését bemutató hosszabb tanulmányának közlését. Tőle tudjuk, hogy a költő „művészetének értékeléséről, értelmezéséről tekintélyes mennyiségű szakirodalom áll az érdeklődők rendelkezésére, ennek ellenére átfogó életrajz eddig még nem jelent meg róla”. Kíváncsian várjuk a folytatást.

A 2005/2. számban is több tartalmas dolgozat olvasható. Végig érdekfeszítő *Marik Sándor* interjúja Ádám Magda történésszel, mely az „Új megvilágításban a Kárpátmedence I. világháború utáni története” címet viseli. Rendkívül logikus és világos okfejtéssel megérthető belőle Franciaország meghatározó szerepe a trianoni békerendszer létrehozásában. *Sípos Ferenc* II. Rákóczi Ferenc tabellariusáról (levélhordozójáról) írott dolgozatával életközelpbe hozza a szabadságharc minden napjait, különösen annak első időszakát. A természetrajzi írások közül *Lenti István* dolgozatát említjük, ő a nyíregyházi Sóstói-erdő gombavilágát ismerteti, teljességre törekvően.

Czine Mihály nevét vette fel a községi könyvtár Hodászban – tudjuk meg a 2005/3. számból. A szatmári születésű irodalomtörténész emléke előtt tisztelgő ünnepségen az avató beszédet *Görömbei András* mondta a tőle megszokott szépirodalmi stílusban, az emberi-baráti elfogultság érzelmi töltésével. Különleges könyvet mutat be *Máriás József*, Jánosi Zoltán: Szindbád tükörképei – Találkozások Krúdy Gyulával című kötetét, amelyben a szerző Krúdy szellemvilágába való különleges beleérző képességéről tesz tanúbizonyságot. Meggyőződésünk szerint az utóbbi évek Krúdy-irodalmának egyik legkitűnőbb remeke ez a karcsú kis kötet.

Százötven éve született Alpár Ignác, korának egyik legismertebb, legjelentősebb építész. Nyíregyházán a város arculatát meghatározó épületeket tervezett: a megyeházát, a Korona Szállót, a városi színházat, az evangélikus elemi iskolát. Életéről, munkásságáról épületfotókkal is megemlékezik a Szemle.

Fehér József

KÁLNÁSI ÁRPÁD:

Debrecen címvis szótár

Bár a könyvek rangjának, tudományos értékének megítélésében a terjedelem nem tartozik a legfontosabb ismérvek közé, a recenzensek a bevezetőben mégis fejet kell hajtania Kálnási Árpád teljesítménye előtt. A gyakorlati kutatók és szerkesz-

tők tudják megítélni, hogy milyen óriási munka – a tudományos teljesítmény mellett hihetetlen fizikai igénybevétel – egy 830 oldalas, becslésem szerint mintegy 25 ezer lexemát tartalmazó szótár létrehozása. Az alkotó biztos lehet benne, hogy műve a megjelenés pillanatában az alapvető kézikönyvek sorába került.

A *kálmánista Rómaként* emlegetett, a Tiszántúltól két alkalommal az egész ország – fővárosának szármító Debrecen a keleti magyar tömb karakteres központja. Befogadó város, egyszersmind sokféle gazdasági és kulturális hatás sugárgazdája is volt évszázadokon át. Maga a település is tájak találkozásánál fekszik, határa a 20. század első felében még kiterjedt a Hortobágy tágas legelőire éppen úgy, mint a Nyírség érintkezési homokos térségére. Tagolt társadalmának jellegadó gerincét a *cívisek*, az őslakos gazdálkodók, majd azok sorából leszármazó módos paraszt-polgárok, illetve városi polgárok alkották. Amint a szótár bevezetője is utal rá, a földdel, tanyával, legelővel bíró címvis parasztok csak a nagy mezőgazdasági munkák idején költöztek ki a városból, az év többi részében fiatal családtagjaik, vagy cselédek gondoskodtak a gazdaságukról. Vagyonukat a földművelésből és állattartásból szerezték, s azt a hagyományos paraszti gazdálkodás keretei között gyarapították. Tágabb értelemben, címvisnek nevezték az erdélyi és más alföldi városok-mezővárosok törzssőkös parasztgazdáit is, de leginkább Debrecen lakosaival nőtt össze ez a fogalom: első említése 1589-ből származik. (Vö. még: Balogh István: *Cívisek társadalma*. Debrecen, 1947., uő.: *A címvisek világa*. Budapest, 1973.) Kiegészült Debrecenben ez a paraszti társadalom a sokféle kézművességet folytató iparossal, más vonatkozásban az izmosodó helyi értelmiséggel, de hozzá tartoztak a hortobágyi pásztortorok csakúgy, mint a homoki erdőség szegényes-rú *vikáncosai*. S az egésznek koherens megtartó és kultúra formáló erejét jelentette a kálmánista szellemiség, amit erősített és kisugárzott Debrecen iskolaváros jellege is. A címvis társadalom zártsága – az említett befogadó szerep ellenére – csak fokozatosan oldódott fel, s a 20. század derekájig sok korábbi vonását megőrizte. E sajátosan összetett, árnyaltan tagolt társadalom és kultúra jelenti Kálnási szótárának történeti bázisát, s az talán a munka legnagyobb jelentősége, hogy ennek a karakteres gazdasági, társadalmi és kulturális egységnek egy koherens részét tárta fel. Mert a nyelv a műveltség egészének jellemző összetartója, egyben történeti változásainak és változatainak lenyomata is.

A szótár előszava és bevezető tanulmánya – a mű tartalmának és hasznosíthatóságának magyarázata mellett – a keletkezés történetét és a tartalom olyan kérdéseit is felveti, amelyek a szókinccs gyűjtés alapvető dilemmái. Utalnom kell arra, hogy a most megjelent munka egy – hosszabb-rövidebb szünetekkel – háromnegyed évszázada megkezdett kutatás összegzése és betetőzése: az iskolát teremtő Csúry Bálint (1886–1941) az általa létrehozott *Népryelokutató Intézet* első feladat körét a debreceni címvis nyelv szókinccsének szótári feldolgozásában jelölte meg. Ezt elsősorban azért vélte fon-

tosnak, hogy a művelődési központ szerepet betöltő civisvárosnak a vele kapcsolatban álló területek népnyelvére, népi kultúrájára gyakorolt hatása felmérhető legyen. Csűrű már az 1930-as években megkezdte a szótár anyaggyűjtését, tanítványai pedig szakdolgozatokkal és doktori értekezésekkel kapcsolódtak be ebbe a munkába. Örökbeesű művek jelentek meg: pl.: Pető József: *A debreceni tízművek céh- és műveltségzavai* (Debrecen, 1938.), N. Bartha Károly: *A debreceni gubacsapó céh* (Debrecen, 1939.), Balassa Iván: *A debreceni civis földművelésének munkanemete és műszókincse* (Debrecen, 1940.), Lükő Gábor: *A hortobágyi pásztorművészet* (Debrecen, 1940.), Vámosi Nándor: *A debreceni csizmadíák céh- és műszavai* (Debrecen, 1942.). Forrásukat és módszerüket tekintve nagy részük szinkron jellegű gyűjtés és feldolgozás, de nem ritkák a történeti adatokat is tartalmazó összegzések sem.

Csűrű korai halála után a civis szótár anyagának gyűjtése annak ellenére abbamaradt, hogy a katedráját elfoglaló *Bárczi Géza* (1894–1974) és utódai nem lettek hűtlenek a nyelvjáráskutatáshoz. s támogatták a szakirodalomban *tárgykör-monográfiáinak* nevezett szókincsgyűjtést is. Ez irányú tevékenységük alapvető mozgatója bizonyára az a felismerés volt – amint azt Imre Samu megfogalmazta –, hogy ezek a munkák valójában nem csupán nyelvészeti feldolgozások, hanem tárgyi, néprajzi leírások is. Az egyes foglalkozási ágak vagy egyéb témakörök munkamenetének és szókincsének regisztrálása és példamondatokkal való bemutatása mellett, a jövevényszavak kutatásának és a szóföldrajzi vizsgálatoknak is témaként szolgálnak. Hosszú szünet után, az 1980-as években Kálnási Árpád fogott hozzá a civis szótár munkálatainak előkészítéséhez majd megvalósításához, számos gyűjtő munkatárs segítségével.

Jelen kötet nem tartalmazza a történeti nyelvi anyagot, nyomtatott és kéziratok forrásait 1890-től követi – hasonlóan az *Új Magyar Tájszótár* gyakorlatához. Mellőzte az összeállító a köznyelvi szavak felvételét, amit Csűrű a *Szamosháti Szótárban* beletartozónak vélt az adott nyelvi közösség szókincsébe. Szerepelnek viszont benne az *Új Magyar Tájszótár* debreceni adatai, valamint a *Magyar Nyelvjárások Atlaszájának* helyben gyűjtött információi. A munka azonban elsősorban a 20. századi élőnyelvi anyagot tartalmazó városi népnyelvi szótár, ami hangsúlyosan a múlt század első felében élt debreceni emberek létformáit és nyelvhasználatát tükrözi. A benne szereplő alaki tájszók – a jelentésbeli tájszók mellett – a debreceni nyelvjárás egyik jellemzője, az *í-zés* szemléletes eseteit mutatják. Gazdag tárháza a kötet a szólásoknak, kifejezéseknek, állandó szókapcsolatoknak (*frázemlék*) is, ami a nyelvhasználat karakteres jellemzője. Az itt felsorolt szempontok – amiket a szótár összeállítója a munkája során alapvetően követett – természetesen vitathatók, s szemben Kálnási döntéseivel, egy majdani, másik munka létrehozásakor olykor akár az ellenkezőjük is helyes lehet. Mindez azonban a recenziést is felmenti elvi kérdések megfogalmazása alól. Nem lehet itt feladatunk annak firtatása sem, hogy a Debrecenben (is) hosszú időn át jelen

levő mesterségek szókincse mennyiben debreceni, vagy hogy organikus-e a kötet anyaga, vagy inkább egyfajta bő merítés és példatár a debreceni népnyelv egy állapotából. Ez a munka így, ebben az állapotában kész, s természetesen csak annyira befejezett, amennyire egy szótárt egyáltalán be lehet fejezni.

Nagyon fontosnak tartom e munka megjelenését, dicsérem Kálnási Árpád munkáját, s jó szívvel ajánlom a *Honismeret* olvasóinak figyelmébe. Úgy vélem, arra is figyelmeztet, hogy a rendszeres és rendszerező gyűjtések mellett, egy olyan városban is, ahol egyetemi szintű nyelvészeti oktatás és kutatás folyik, roppant nehéz megvalósítani ilyen jellegű munkákat. Ha a különböző tájszótárakra, főleg Bálint Sándor *Szegedi Szótárára* gondolunk, akkor valószínűleg látszik, hogy ilyen munkát – ha vannak is segítők – csak egy ember tud létrehozni. Bizonyos, hogy az egymást váltó generációk jöszerevével másfajta szótárak, másfajta szókészlet számbavételét végezhetik. A civis szótár anyaggyűjtésének befejező fázisa lényegében az utolsó olyan generáció emlékeztetere támaszkodhatott, amelyik még közvetlen utódja a civis parasztagazdáknak. Bizonyos vagyok benne, hogy a mostani debreceni fiatalok számára ezeknek a szócikkeknek a zöme ma már akkor is ismeretlen, ha tősgyökeres családok leszármazottai. Vagyis a tradíció a nyelvben sem állandó és nem változatlan. A *Debreceni Civis Szótár* világoskék-sárga színű, a város színeit mintázó envelopa szimbolikus egy közösség egymást váltó generációinak – sok tekintetben virtuális – örökségét, tradícióját is magába zárja. Amellett, hogy gazdag nyelvi, néprajzi és művelődéstörténeti kézikönyv, az elődök kulturális örökségének letéteményese is. Köszönet érte az alkotónak, adjon neki az Isten jó egészséget a további munkához. S köszönet a Debreceni Egyetemnek, Magyar Nyelvtudományi Intézetnek munkatársainak, azért a folytonosságért is, amit a város és a lisszántúli nyelvészeti kutatásában vállalnak.

(A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai, 83. szám. Debrecen, 2005.)

Viga Gyula

Marosvidék

Makó és térsége kulturális folyóirata

Milyen jó, hogy vannak olyan civil szervezetek – mint például a Marosvidék Baráti Társaság –, amelyek közösség megtartó szerepet vállalnak a kulturális, helytörténeti rendezvények, kiállítások szervezésével, folyóiratok kiadásával. Így született meg 2000-ben a Marosvidék című időszakos folyóirat is, Makó és térsége önkormányzatainak támogatásával. Elismerés illeti az alapító történelmianárokat, s az azóta is változatlan személyi összetétellel működő szerkesztő bizottság hölgytagjait: Szilágyi Sándornét, Korell Gertrúdot és Jámborné Balog Tündét.

A hagyományok őrzésére vállalkozó Marosvidék lapozgatása igen hasznos időtöltés. Régi

szokások, ma is tisztelt elődök alakjai, a régi társasági élet kedves képei elevenednek meg, emellett a múlt emlékeit őrző kiadványokkal, kiállításokkal ismerkedhet meg az olvasó.

Jámborné Balog Tünde például úgy eleveníti fel a makói Korona Kávéház megújulása alkalmából rendezett irodalmi esten a valamikori kávéházi életet, hogy velem együtt sokan sajnálhatják, amiért nem élhették át azokat az idők. Akkoriban „... az emberek még nem a képernyők előtt töltötték szabadidejüket, magányosan, idegen életek titkait kukkolva. Életformájuknak része volt a társas együttlét, a találkozás és beszélgetés barátokkal, ismerősökkel. Kisebbségben városainkban tele volt sétálókkal a korzó, megteltek a kávéházak, zsongás töltötte be a faburkolatos, stukkódíszes termeket, az asztalok valódi márványból csiszolt lapjai ügyvédek, tisztviselők, tanárok, orvosok arcát tükrözték. Az írók mindig is kávéházba jártak, Petőfi, Jókai és a márciusi ifjak a Pílvaxba, Kosztolányi és Karinthy, Illyés és József Attila a New Yorkba és a Japánba.(...) Makó, a Maros parti Konstantinápoly szellemi és gazdasági elitje, értelmisége, kereskedői, sőt a hagyományos is a kávéházakban találkoztak. (...) A kamasz József Attila zsenéi makai újságokban találkoztak először nyomdafestékekkel. Költészet, kávéház és sajtó szorosan összetartozott, el sem volt képzelhető egyik a másik nélkül.”

A Marosvidék 2004. évi első számban élvezettel olvastam a régi makói bálokról, jeles makóiakról, a környék népszokásairól, a ma már méltán elismert makói Video- és Művészeti Műhelyről. Minden számban megismerhetünk egy-egy népi mesterséget és szokást, mely a területhez kötődik (szőnyegszövés, kenyérsütés, kovácsolás, tejfeldolgozás, szíjgyártás stb), az évfordulók jóvoltából meglevenednek a ma is példaképként tisztelhető tudósok, művészek, írók, néprajzosok s a hivatásukat mélységes alázattal gyakorló orvosok.

A kezembe került folyóiratok között két tematikus számot is találtam, az egyik Bálint Sándor néprajztudósnak állít emléket, születése 100. évfordulója alkalmából. A József Attila év kapcsán pedig sokféle elemzés, tanulmány, versmondó verseny emlékvázát a mi diákkorunkban csak „proletárköltő”-ként beskatulyázott költőre. A Marosvidék ebből az alkalomból különleges megközelítéssel állított össze tematikus számot.

A 2004. évi augusztusi szám a nagy tudós, neves néprajzos, Bálint Sándor születésének 100. évfordulója alkalmából emlékezik. Amint a bevezetőben olvashattuk, „...széleskörű, enciklopédikus műveltsége, óriási tudása, elkötelezettsége, nem utolsósorban személyes varázsa és emberi hitelessége nagy hatással van tanítványaira.” A Marosvidék ünnepi összeállítását Bálint Sándor Gellért püspökről tartott előadásával, valamint barátok, és tanítványok visszaemlékezéseivel idézi fel a kiváló tudós, a nagyszerű ember alakját, és néprajzi, helytörténeti, művelődéstörténeti írások csokrával tiszteleg emléke előtt.

A sok szép írásból Trogmayer Ottó régész professzor megszívlelendő sorait jegyeztem fel: „... Ismerjük be, ma már példa nélkülinek érezhetjük elődeink fenntartás nélküli hitét. Iglylésre méltó hit volt ez, mely könnyített az élet nehézségein, mely megteremtette ama annyira hiányzó közérkölcset, megbecsülte a tiszta búzát s kivetette az ocsút. Ebben a hitben nőtt fel Sándor bácsi, erre tetten életét, s ezen hit ma már nyomokban is alig megelhető gyakorlásának megnyilvánulásait foglalta össze részletekbe menően, a *Népünk ünnepi* vagy az *Ünnepi kalendárium* soraiban.”

József Attila életének legfogékonyabb három évét, kamaszkorát töltötte a Maros-parti Konstantinápolyban, Makón, ahol először találkozott az irodalommal, szerelemmel, barátsággal és a halállal. Itt volt otthon, itt érett költővé. (József Attila sógora, a makói születésű Makai Ödön küldte ide internátusba és gimnáziumba.) „Az én József Attila képem” címmel meghirdetett felhívásra beérkezett személyes vallomásokból csak is szubjektív lehet a válogatás. Felkaptam a fejem a következő címre: „József Attila és a moldvai csángómagyarok”. A csángók életének kitaró kutatója, Halász Péter meglepő következtetésre jut: a költő *Medáliai* című versében ugyanazt „a mindenségbe menekülő földi szorongást találja, ami a moldvai magyarok hiedelemvilágában rabul ejtette.” A tematikus szám szerzői Jókai Annától Makovecz Imrérig, Trogmayer Ottótól Jámborné Balog Tündéig személyes élményeiket osztották meg az olvasóval, ezért lett igazi csemege ez a kiadvány.

A Marosvidék szerkesztői kezdetektől fogva különös gondot fordítottak arra – írja Varga Márta –, hogy kapcsolataikat határainkon túlra is kiterjesszék, így a szerzők munkájának eredményeként a térség olyan értékeit sikerül nyomtatásban megőrizni, amelyek a folyóirat nélkül valószínűleg elvesztek volna. Az írások többsége helytörténeti kutatásokra épül, de minden számban található filozófikus tartalmú publikáció éppúgy, mint szép-irodalom.

Amint az már eddig is kiderült, szívesen olvastam a Marosvidék különböző számain, változatos, igényes irodalmi, helytörténeti, néprajzi írásait. Tisztelet és elismerés az elkötelezett, lelkes szerkesztőknek, akik minden számban igazi szellemi csemegekről gondoskodnak. A makói irodalmárok, tanárok, s a határei városok irástudói mellett helyet kapnak a közéleti szerzők is.

Zika Klára

FAZEKAS ISTVÁN:

Hetediziglen

Bukovinai székely családi krónika

Az író a következőképpen ajánlja a művét: „Sem regényt, sem kordokumentumot nincsen szándékomban írni, csupán szűk családi történetünket szeretném rögzíteni, hogy megmaradjon az utánam jövők számára.”

Az 1764-es madéfalvi mészárlás után Moldvába menekült, majd az 1780-as évek tájékán részben

Bukovinába telepített székelyekre a XIX. század második felében figyelt fel az anyaország. S rögtön azzal a szándékkal, hogy hazateleptsék őket. Így indul el 1883-ban az Al-Dunához több ezer ember. Az egész népcsoportot 1941-ben hozták haza Magyarországra. Közben nagyon sokan hagyták el Bukovínát, s kerestek új hazát Erdélyben vagy Amerikában. Ekkor jöttek létre Vice, Magyar-nemegye, Gyorok, Babsa, Sztrígyesztgyörgy, Csernakeresztúr, Marosludas bukovinai székely telepei. Ugyanis a Bukovinában élő magyarság ekkorra már felélte a XVIII. század végén kapott földtartalmakat, a családok nagy része teljesen elszegényedett, a szülőfalu nem nyújtott már megélhetést. Ezért minden lehetőséget megragadtak, hogy földhöz vagy valamilyen jobb élethez jussanak. Az újonnan létrejött székely telepek nem szakadtak el teljesen Bukovínától, amennyire lehetőségeik engedték, levélben vagy személyes látogatással tartották a kapcsolatot.

Fazekas István családja mind apai, mind anyai ágon a kivándorlók közé tartozott. Apai nagyapja az 1883-as kitelepítéskor hagyta el Bukovínát, de csalódott az al-dunai életben. A gyakori áradások, a malária, a nehéz munka sehogy sem tetszett neki, hamarosan otthagya ezt a vidéket, s a Kiskunságban próbált szerencsét. Itt megnősült, egy felvidéki származású leányt vett feleségül. Később Szeged mellé, Deszkre költöztek, itt megtanulták a dohánytermesztést, amivel aztán életük végéig foglalkoztak. 1911-ben Kutyalvára, a mezőszéki Drégenfeld-birtokra költözött a család dohánytermesztőként.

Az anyai ág Andrásfalváról származott. Az édesanya a Marosludas melletti Eckentelepen élő rokonait látogatta meg. A marosludasi piacon összetalálkozott Fazekas Jánossal, a szerző édesapjával. A találkozásból leánykérés lett, s az édesanya többé már nem is tért vissza Bukovinába. A Fazekas család Erdélyben különböző nagybirtokokon élte a földnélküliek nehéz életét a második világ-háborúig.

A szerző először édesanyja „meséin” keresztül ismeri meg származását. Majd zsenge gyermek-

ként, amikor néhány évig Eckentelepen laknak, találkozik azokkal a Bukovinából származó öreg székely emberekkel, akik mesélnek neki a madéfalvi veszedelemről, a bukovinai életükről. Később, felnőttként, kutatásai során meggyőződik róla, hogy a gyerekkorában hallott történetek valóságok, mégha a szájhagyomány kissé át is formálta azokat.

Könyvtárakban, levéltárakban, anyakönyvekben kutatva eljut családja s népe történetében 1764-ig, a madéfalvi lázadásig. Itt kezdi családi krónikáját az akkori történelmi eseményekbe ágyazva. Egymással párhuzamosan ismerhetjük meg a bukovinai székelyek s benne a Fazekas család történetét. Így jutunk el a szerző gyermekkoráig, a második világháborúig és az utána következő eseményekig. Az elbeszélő hangja színessé, hangulatossá válik, amikor gyermekora súlyos megpróbáltatásait meséli el: a nehéz fizikai munkát, a nélkülözéseket, a háború alatt átélt szörnyűségeket, a szászvárosi árvaházi élet nehézségeit.

Fazekas István végzettsége szerint fémipari szakmunkás. Hiába tanult kitűnően az elemi iskolában, édesapja, a család szegénysége miatt hallani sem akar fia taníttatásáról. De az édesanya, látva fia tehetségét, tanulni vágyását, titokban elküldi a vásárhelyi 1-es számú Fémipari és Villamos-energiái Szakiskolába. Már ekkor próbálkozik az írással, cikkei, versei az iskola falújságján jelennek meg. Életét, fémipari szakmunkásként különböző helyeken tölti. Nyugdíjba vonulása után, 1993-ban kerül közel ismét az irodalomhoz. Besztercén a helyi újságot szerkeszti, 1994-ben verseivel az Erdélyi Gyülekezet egyik pályázatán első, kiemelt díjat nyer. 1998-ban jelenik meg első verseskötete *Alkony előtt* címmel, s még ugyanebben az évben gyermekverseit is kiadják. Most, 2005-ben, a Polis Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot Kolozsvárott családi krónikája *Hetediziglen* címmel.

Fazekas István jó tollú író. Ahol személyes emlékeit meséli el, azok könyvének kiemelkedő részei. Érdemes lenne ilyen személyes hangú visszaemlékezést írnia a számára fontos emberekről.

Fábián Margit

Andrásfalvi konfirmáló fiatalok Bagnóczky Géza református lelkésszel (1936)
Fazekas István: *Hetediziglen* című könyvéből